

Yiğit, İ. (2023). Hititlerde kült dansları ve dans-müzik-din ilişkisi. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 95-108.

HİTİTLERDE KÜLT DANSLARI VE DANS-MÜZİK-DİN İLİŞKİSİ

İrfan YİĞİT*

Öz: Müziğin ortaya çıkış nedeni "Din"dir. İnsanların doğa karşısında yaşadıkları güçsüzlük hissi inanma duygusunu ortaya çıkarmıştır. İnanma duygusunun birtakım kalıplara, şekillere bürünmesi ile din kavramı oluşmuştur. İnanılan varlıklara karşı dini görevlerini yerine getirmeye çalışan insan bir takım yöntem ve araçlarla bunu gerçekleştirmiştir. Bu araçların başında da müzik ve dans gelmektedir. Müziğin ilk ortaya çıkış şekli dini müzik olarak gerçekleşmiştir. Eski çağlardan itibaren müzik ve dans birtakım dini ritüellerle iç içe olmuştur. Kadim medeniyetlerde dini ritüellerin gerçekleştirilmesinde dans ve müziğin kullanılması bu iki unsurun ilahi bir nitelik kazanmasını sağlamıştır. Tanrıların kızdırılmaması için ritüellerde uygulanan dansların ve bu danslarda kullanılan müziklerin dansçılar ve müzisyenler tarafından kusursuz yapılmasına özen gösterilmiştir. Hititler kaderlerini tanrıların yönettiğini ve yaşamları süresinde başlarına gelen (iyi-kötü) tüm olayların, hastalıkların, yenilginin, onlar tarafından verildiğini düşünmekteydiler. Bu durumda onların hoşnutluğunu kazanmak amacıyla kurban sunu, onları bayram törenlerinde anmaya gayret ederlerken, çeşitli fallarla da olaylar karşısında tanrıların isteklerini, kızgınlıklarını, yol göstericiliklerini öğrenmeye çalışmışlardır. Doğumdan başlayarak ölüm dahil yaşamın tüm safhalarında her şeyin iyi olması, hastalıkların öğrenilmesi ve iyileşmenin sağlanması, ölümden sonra çok güzel bir ortamda kalınabilmesi için ritüel törenler kullanılmıştır. Hititlerin de dinsel uygulamalarının pek çok bölümüne müziğin eşlik ettiği görülmektedir. Çünkü müzik tanrıları mutlu kılar ve onlar için yapılan törenlerin daha görkemli olmasını sağlar.

Anahtar Kelimeler: Hitit, kült, dans, müzik, müzik arkeoloji, dini müzik.

CULT DANCES AND THE RELATIONSHIP BETWEEN DANCE-MUSIC-RELIGION IN THE HITTITES

Abstract: The reason for the emergence of music is "Religion". The feeling of powerlessness people experience in the face of nature has revealed a sense of belief. Religion was formed when the surface of opinion took on specific patterns and shapes. People who try to fulfil their religious duties towards the beings they believe in have done so with several methods and tools. The most important of these tools are music and dance. The first-way piece that appeared was as religious music. Since ancient times, music and dance have been intertwined with some religious rituals. The use of dance and music in the performance of religious rituals in ancient civilisations enabled these two elements to gain a divine quality. In order not to anger the gods, care was taken to ensure that the dances performed in the rituals and the music used in these dances were performed flawlessly by the dancers and musicians. The Hittites thought that the gods controlled their destiny and that all the good or bad events, diseases, and defeats that happened to them during their lives were caused by them. In this case, while they tried to make sacrifices and commemorate them in festival ceremonies to gain their satisfaction, they also tried to learn the gods' wishes, anger and guidance in the face of events through various fortune-telling. Ritual ceremonies were used to ensure that everything was well at all stages of life, starting from birth and including death, to learn about diseases and ensure recovery, and to stay in a beautiful environment after death. It is

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, irfan.yigit@izu.edu.tr

 ORCID ID: 0000-0002-7265-1991

seen that music accompanied many parts of the religious practices of the Hittites. Because music makes the gods happy and makes the ceremonies held for them more magnificent.

Keywords: *Hittite, cult, dance, music, music archeology, religious music.*

Kadim medeniyetlerde müziğin ortaya çıkış nedeni dinî kaygılara dayanmaktadır. İnsanların doğa karşısında yaşadıkları güçsüzlük hissi inanma duygusunu ortaya çıkarmıştır. İnanma duygusunun birtakım kalıplara, şekillere bürünmesi ile din kavramı oluşmuştur. İnanılan varlıklara karşı dini görevlerini yerine getirmeye çalışan insan bir takım yöntem ve araçlarla bunu gerçekleştirmiştir. Bu araçların içerisinde müzik ve dans yer almaktadır. Müziğin ilk ortaya çıkış şekli “Dini müzik” formunda olmuştur. Bu da müziğe dini bir nitelik kazandırmaktadır.

Dansın kökenleri ilk insanlara kadar götürülebilir. Fakat ritmik düzenli hareketlerle belirli bir amaç doğrultusunda yapılan dansın izleri milattan önce yaşamış olan antik medeniyetlerde görülmektedir. Bu medeniyetlerden M.Ö. 3000’lerde yaşamış olan Hititler ve Mısırlılar gibi antik medeniyetlerden kalan kalıntılar ve belgelerde dans resmedilerek belgelenmiştir (Yiğit, 2023, s. 352).

Eski çağlardan itibaren müzik ve dans birtakım dinî ritüellerle birlikte kullanılmıştır. Temeli primitif toplumun doğaya karşı olan tutumu üzerine kurulu olan müzik ve dans, toplumların günlük yaşantısının, inanç kültürünün bir parçası olarak var olmuştur. Doğaya hükmetme duygusu ve yönetme amacıyla başlattığı primitif faaliyetler müziğin ve dansın tarihsel süreçte başlangıcını meydana getirmiştir. Av sonrası ve önemli günlerden sonra yapılan görsel şöenler kabilenin diğer üyelerinin de çıkardıkları sesler ve hareketler ile desteklenmiş gelenek haline gelmiştir. Böylece insanın yaşamında dans, ritim, çalgı gibi kavramlar yavaş yavaş şekillenmeye başlamıştır (Nacakcı, 2021, s. 7). Fikirselsel ve dış dünyaya yansımaları fikirlerini üretim boyutuna taşıyan insan bu yeteneğini müzik ve dans için de sürdürmüş ikisinin de gelişimine katkı sağlamıştır (Kılınç, 2019, s. 38). Başlangıçta bireysel olan dans sonrasında ihtiyaçların şekillenmesi ile toplumsal ve sosyal bir hal almıştır.

Primitif çağlardan günümüze insanlığın kültürel değişim ve dönüşüm süreci, insan biliminde genel olarak “Paleolitik” (üretim öncesi), “Neolitik” (üretim) ve endüstriyel (yoğun üretim) olarak en az üç döneme ayrılabilir (Uçan, 2015, s. 12). Dünyanın farklı bölgelerinde dansa ve müzikal seremonilere ya da müzik aletlerine ait arkeolojik veriler Paleolitik Döneme kadar götürülmektedir.(Masalcı Şahin, 2020, s. 202) Neolitik çağ insanlık tarihi için devrim niteliği taşımaktadır. Bu çağ insanın avcı toplayıcı göçer yaşamdan tarım üretimine ve yerleşik hayata geçtiği dönemdir.(Ergener, 2022, s. 16) Yerleşik hayatın başlaması ile de farklı ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaçlar içerisinde dini, kültürel ve sanatsal unsurlar vardır.

Anadolu topraklarında, Neolitik ve Kalkolitik devirlerde (M. Ö. 10000 / 12000 – 3000) üretilen ve arkeolojik kazılar neticesinde ele geçen materyaller, müzik tarihi bakımından ilk önemli verileri oluşturmaktadır. İkonografik deliller, ses çıkarmak için kullanılmış olan obje parçalarının ortaya çıkarılması, bugün elde olan verilerle Anadolu topraklarında müzik kültürünün en eski ifadeyle neolitik devirlerde başladığını bizlere göstermektedir (Karaağaç, 2018, s. 287). Arkeolojik kalıntılar bizlere bu konuda ışık tutmaktadır.

Bugüne kadar ortaya çıkarılan arkeolojik bulgular içerisinde en eski enstrüman Arkeolog Ivan Turk tarafından Solevenya Divje Babe mağarasında bulunan Neandertal devirlere ait kemik flütür. Bob Fink’in bu arkeolojik malzeme üzerinde yaptığı inceleme göre, flütün 43.000 – 67.000 yıl öncesinde ayının uyluk kemiğinden yapıldığı tespit edilmiştir. Bunu yapan insanların müzik kulağı olduğu yapılaş tekniğinden anlaşılmaktadır. 2008 yılında Prof. Dr. Nicholas J. Conard yönetiminde yapılan arkeolojik çalışmalar neticesinde Almanya, Swaiba Alpleri’ndeki Hohle Fels mağarasında bulunan yaklaşık 40.000-45.000 yıl öncesine ait flüt, kızıl akbabanın ön kol kemiğinden yapılmıştır. Ayrıca deniz kabuklarından yapılan

süs eşyaları düşünüldüğünde alet yapma konusunda yetenekli olan ilk insanların müzik ile tanışmalarını 130.000 yıl öncesine götürmek muhtemel olabilir (Nacakçı, 2021, s. 14-15). Bu buluntular göstermektedir ki insanların müzikle olan geçmişleri binlerce yıl öncesine dayanmaktadır.

Antik medeniyetlerde dini ritüellerin gerçekleştirilmesinde dans ve müziğin kullanılması bu iki unsurun ilahi bir nitelik kazanmasını sağlamıştır. Tanrıların kızdırılmaması için ritüellerde uygulanan dansların ve bu danslarda kullanılan müziklerin dansçılar ve müzisyenler tarafından kusursuz yapılmasına özen gösterilmiştir. Çünkü meydana gelecek olan felaketlerin nedeni olarak yapılan dansın ve icra edilen müziğin görülmesi durumunda müzisyenler veya dansçılar öldürülmektedir (Elbaş, 2010, s. 247). Bu durum müzisyenler ve dansçılar üzerindeki toplumsal baskıyı göstermektedir.

Antik dönemlerde müzisyenler kölelerden, kültürlü prenslerden veya tapınakların hizmetinde ki rahiplerden oluşmaktaydı (Attali, 2017, s. 48). Sümerlerde ilk zamanlarda yetenekli ve büyük müzisyenlerin krallar için çalışmaya başladığı M.Ö. 2000’li yıllara kadar müzisyenlerin tapınaklarda ve mabetlerde yaşadıkları belirlenmiştir. Bu yüzden ilk zamanlardan beri müzik, büyü ve din ile büyük bir bağ içerisindeydi. Müzisyenlerin genel olarak çalıp söyledikleri şeyler hakkında ise birçok bilgi vardır. İlk zamanlarda sadece basit ilahi ve ayin müzikleri yapılmış, daha sonraları ise çok daha özenle yapılmış ilahiler söylenmiştir. Sümerler uygarlığı dine odaklanmış ve tapınak müziklerine dayalı olsa da müzik, bayramların, askeri törenlerin, cenazelerin ve diğer ayinlerin değişmez bir olgusu olmuştur (Erol, 2010, s. 288).

M.Ö. ikinci bin yıldaki (yani müziğin yazılı ve gelişkin uygulamalarıyla karşılaşmaya başlandığı zamanlarda) Anadolu ile ilişki halindeki coğrafyalara dönük müzikteki gelişim ve dönüşüm için tam bilgi sahibi olmak için bakılması gereken diğer önemli ortam Mısır’dır. Mısır’daki müziğin başlangıcı da erken zamanlara dayanır. Ancak Mezopotamya’daki kadar eski değildir. Beşinci hanedanına ait Ur mezarlarındaki kalıntılarla aynı çağa ait kabartmalarda Mezopotamya’dakine çok paralel çalgılar görülür (Erol, 2010, s. 289).

M.Ö. 1. bin’in başlamasıyla, Asurlular dikkat çeker ve Asurlular, din ve kültürde Mısır’ın mirasçıları olarak görülürler. Müziklerine ait bilgiler müziğin çoğunlukla törensel, ileri çalgılarla yapılmış olduğu şeklindedir (Erol, 2010, s. 290).

Anadolu’nun en eski dini, dünyanın farklı bölge ve medeniyetlerinde olduğu gibi doğa ile olan etkileşime dayanmaktaydı. Doğanın gücü inançlar üzerinde etkili olmaktadır. Bu güç ve daha niceleri toplumun mutluluğu ve sürekliliği için büyük öneme sahipti. Toplumun parçası olan insan ve yaşadığı toplum düzenli olarak uygun dinsel etkinliklerle bu güçlerin onayını alması gerekiyordu. Böylece her bölgenin kendine ait koruyucu tanrıları, dini merkezi, mitolojisi ve temelde tarım evreleri ile bağlantılı seremonileri oluşmuştu (Macqueen-Davutoğlu, 2022, s. 122).

Hitit dininin özü “tanrıları memnun etmek, onları kızdırmamak” kuralına dayanmaktadır. Bu kural, Hitit inancını bir “ritüeller/ayinler dini” olma niteliği kazandırmış ve tanrılar için uygun dini ritüelleri, kurbanları ve bayramları gerçekleştirerek onları sakinleştirmeyi amaçlamıştır.(Reyhan, 2016, s. 93) Hititler kaderlerini tanrıların yönettiğini ve yaşamları süresinde başlarına gelen (iyi-kötü) tüm olayların, hastalıkların, yenilginin, onlar tarafından verildiğini düşünmekteydiler. Bu durumda onların hoşnutluğunu kazanmak maksadıyla kurbanlar sunup, onları bayram törenlerinde anmaya gayret ederlerken, çeşitli fallarla da olaylar karşısında tanrıların isteklerini, kızgınlıklarını, yol göstericiliklerini öğrenmeye çalışmışlardır. Doğumdan başlayarak ölüm dahil yaşamın tüm safhalarında her şeyin iyi olması, hastalıkların öğrenilmesi ve iyileşmenin sağlanması, ölümden sonra çok güzel bir ortamda kalabilmesi için ritüel törenler kullanılmıştır. Bu ritüellerin yapıldığı en

önemli dini mekân ise Şapinuva şehridir.¹ Bu şehrin Hitit dini dünyasında ne kadar önemli bir konumda olduğunu yapılan dini tören örneklerinden anlayabiliyoruz (M. Süel, 2010, s. 833).

Hitit Krallarının kendi tanrılarına olduğu kadar yabancı hatta düşman ülkelerin tanrılarını başkente getirdiklerini yazılı belgeler kanıtlamaktadır.(Peter, 1990, s. 28) Anadolu'nun yerli halkı Hattilerdir. Hattilen yaşadıkları çağa göre yüksek bir kültüre sahiptiler. Hititler Anadolu'ya geldiklerinde bu yüksek kültürle karşılaştılar ve tanrıları, kültürleri ve müziklerini benimseyerek Hatti medeniyetini kendi medeniyetleri gibi özümstediler. Panteonları o kadar büyüktü ki ülkelerinin tanrılarına "Hatti'nin bin tanrısı" gibi etkili bir ifadeyle hitap ediyorlardı. Hitit kaynaklarında geçen tanrıların yüksek sayısı iki nedene bağlanır. Bir yandan Hitit Krallığı'nın Kizzuwatna, Suriye ve Batı Anadolu'da genişlemesi, fethedilen ülkelerdeki tanrıların devlet kültürüne dahil edilmesi ile sonuçlanmıştır. Öte yandan Anadolu'daki birçok merkez Hatti'nin bir parçası olduktan sonra bile resmi devlet tanrılarına çok yakın özellikler barındırmasına rağmen eski tanrılarını bırakmadılar ve ülkenin çevresel bölgelerindeki yerel kültlerin odak noktası olarak kaldılar. Hitit tanrılarının Yazılıkaya kabartmalarında görüldüğü gibi insan suretinde tasvir edilirdi. Aksi takdirde hayvan formunda örneğin boğa suretindeki fırtına tanrısı gibi veya taş bir nesneyle (huwasi) temsil edilmekteydi (De Martino, 2023, s. 203).

Hitit Krallığı'nın baş tanrısı Fırtına Tanrısıydı ve insan toplumlarının organizasyonları tanrılar dünyasına yansdığından, kendisi tanrıların kralı olarak kabul ediliyordu. Fırtına Tanrısı semavi bir tanrı idi. Fırtına tanrısının eşi Hatti kökenli Güneş Tanrıçasıydı. Kutsal yeri Arinna idi ve Hitit metinlerinde hitap edilirken "Arinna'nın güneş tanrıçası" adıyla hitap ediliyordu. Hurri kökenli Hepat, çocukları Şarruma, Allanzu ve Kunzisalli, Tesop, Hitit Tanrıçası İnara, Geyik Tanrı Kurunt(iy)a, bitkilerin tanrısı fırtına tanrısı Telipinu, vahşi hayvanların efendisi Teteshapi gibi eski Hatti tanrıları Hitit dininde varlıklarını sürdüren tanrılardır (De Martino, 2023, s. 203).

Dans eden Hitit Tanrıçası

Anadolulu olmayan halkalarda Hitit dininin oluşumunda rol oynamıştır. En önemlileri, üçüncü binyıl sonlarında İç Anadolu'ya gelen Hint Avrupa kavimleri ve ikinci bin yılda etkileri giderek artan Hurrilerdir (Macqueen-Davutoğlu, 2022, s. 123). Hitit dili Hint-Avrupa dil grubuna mensuptur. Hititler mensup oldukları bu dil grubunun kültür, efsane, müzik, dans, din ve geleneklerinin kalıtsal izlerini taşımaktadırlar. Mesela dini törenler öncesi

¹ Orta Anadolu'nun kuzeyinde yer alan Ortaköy İlçesi, Çorum merkezinin 53 km güneydoğusundadır. Boğazkale'nin ise kuş-çuşuyla 60 km kuzeydoğusunda konumlanmaktadır.

temizlik, müzikte ahenk, toplum olma özelliği, yöneticilere saygı gibi unsurlar kültürel aktarımlarla Hititlere geçmiştir.

Hitit dini üzerinde Hurri etkisi çok daha güçlü ve yaygındır. M.Ö. 1430’larda I. Tuthaliya ve kraliçesi Nikalmati’nin tahta çıkmasıyla başlayan imparatorluk hanedanının Hurri kökenli olduğu düşünülmektedir ve Şippiluliuma dönemine gelindiğinde Hurrileşme süreci hız kazanmıştır. 13. Yüzyılda, büyük ölçüde III. Hattuşili’nin Hurri eşi Puduhepa’nın etkisiyle resmi din adeta “el değiştirmiş” yüzyılın sonunda panteon tümüyle Hurri etkisi altında kalmıştır. Bunun en açık delilleri Yazılıkaya tapınağı kabartmalarında görülebilir. Hitit panteonundan derlenen tanrılar Hurri tören düzeninde sıralanmış ve hurice adlar almıştır.(Macqueen-Davutoğlu, 2022, s. 124) Hitit İmparatorluğunun dini, böyle uzun ve karmaşık bir sürecin nihai sonucudur (Macqueen & Davutoğlu, 2022, s. 125).

Boğazköy Yazılı Kaya

Hititler farklı dinler ve kutsal kitaplarda da adı geçen bir medeniyettir. İncil’de Hittim olarak geçen ve iyi bilinen topluluğa ve bireylere “Hitit” diyoruz. Bu halka kimi zaman “Hetoğulları” adı verilir ki, Hititlerin Almancası “Hethiter”dir. Kral Davud’un güzel eşi Batşeba’ya kavuşabilmek için muharebe meydanında ölüme gönderdiği bahtsız Uriya gibi İncil’de geçen Hititlerden çoğunu iyi biliriz. İncil’e göre Hititler Filistin’in güneyindeki dağlık Ludea bölgesinde yaşayan çok sayıda küçük kabileden birisidir. Ancak Eski Ahit metinlerinde kayda değer bir konuma ve güce sahip bir “Hitit ülkesinin” varlığından söz edilir. Bu metinlerin en dikkat çekeni İkinci Krallar Kitabı’dır. Burada Aramiler birbirlerine şöyle derler: “Bakın, İsrail Kralı bize saldırmak için Hitit ve Mısır krallarıyla anlaşmış!.” (2. Krallar Kitabı 7, s. 6). 9. Yüzyılda Elyesa Peygamber dönemine tarihlenen bu metinde yalnızca Hitit Krallarından bahsedilmekle kalmaz, bu krallar Mısır firavunlarıyla da eş tutulur (BRYCE, 2020, s. 9).

Yazının önemini Hitit metinlerinin günümüze ulaştığı kil tabletler sayesinde öğreniyoruz. Devlet yönetiminde ve dini ritüellerde meydana gelen gelişmeleri, kanunları kil tabletlere yazma fikri Hititlerin gelişmişlik düzeylerini ortaya koyma bakımında önemli bir unsurdur.

Hitit çivi yazısı Mezopotamya’dan alınmış, Hititçe’ye uydurulmuş olduğundan, Mezopotamya, Sümer, Akad ve Hurri etkileri de her konuda kendini göstermiştir. Yani yazıyla birlikte birçok medeniyet ve kültür ögesi de Anadolu’ya gelmiştir. Bu etkiler arasında elbette müzikte vardır. Gerçekten de metinlerde Babil ve Hurri etkisi kendini açıkça belli eder (Erol, 2010, s. 294).

Hititleri etkileyen Hurriler, insanların bazı mekanlarda tanrılara daha yakın olabildiğine inanıyorlardı. Tanrılar için bazı kutlamaların yapıldığı kutsal mekanlar vardı. Bu yerlerden en önemlisi Şapinuva şehri idi. Ancak Şapinuva’nın diğer kutsal mekanlardan farklı bir özelliği var idi. Çünkü her türlü hastalığın, zararın ve felaketin kaynağının insan ve

insanlığın yaptığı kötülükler olduğu bu dünyada temizlenmek, arınmak için yapılması gereken işlemlerin başında Şapinuva'da üretilen ve oradan gelen itkalzi kutsal metinlerinin okunması, ağız temizlenmesi geliyor. Boğazköy metinlerinde geçen, "bu önemli kutsal kil kitaplarının Şapinuva ülkesinden getirildiği yolundaki ifadeler, bu şehrin önemini anlamamızı sağlıyor. Bir şehrin dini bakımdan bu kadar önemli ve vazgeçilmez olması örneğine az rastlanan bir durumdur (A. Süel-Süel, 2006, s. 81).

Ortaköy arşivlerinde, Hurri dilin de yazılmış tabletlerin önemli bir bölümünü ağız temizleme (tövbe) ile ilgili ritüeller (itkalzi ritüelleri), yani Hurri temizlik ritüelleri teşkil eder (Aygül, 1998, s. 43). İtkalzi ritüeli ile ilgili Ortaköy-Şapinuva kazı başkanlığı tarafından yayınlanan bir broşürde şöyle açıklanmaktadır:

“Şapinuva, başkentlik vasıflarının yanı sıra çok kutsal bir şehirdir. MÖ 14. yüzyılın başlarında, "İtkalzi" [Hurrice 'temizlik, arınma'] adı verilen ve olasılıkla Babil'den Mitannilere, Mitanniden Hurrilere, Hurrilerden de [özellikle Kizzuwatna etkisiyle] Hititlere geçen bir arınma ritüeline kucak açmıştı. Taduhepa-Tuthaliya çiftinin düğün törenleri vesilesiyle, Şapinuvaya çok uzak olmayan Zithara'da, bir hasat zamanı gerçekleştirilen bu ritüel, teferruatlı dualar, niyazlar ve majic uygulamalar içeriyordu. "İtkalzi Ritüeli"nin muhtemel amacı, krâlî çifti geçmiş günahlarından arındırmak, evliliklerinden önce temiz bir sayfa açmak ve elbette tahtın veraseti için doğurganlıklarını arttırmaktı. O gün yapılan bütün uygulamalar kralın emriyle tabletlere yazılırdı. Orijinali Hurrice olan ve 22 tableten oluşan "İtkalzi Ritüeli"ni Hititler çok sevmiş olmalıdır. Zira zamanla "İtkalzi" sadece kraliçe ve kral için uygulanan bir arınma olmaktan çıktı. Ritüelin çok daha kısa, kolay ve Hititçe-Hurriceversiyonları yazılmaya başlandı. Bir süre sonra "İtkalzi Ritüelleri"nde kutsal suların kullanımı ön plana çıktı. Şapinuva ve çevresindeki yedi farklı kutsal kaynaktan toplanan sular, önce Şapinuva'da birleştiriliyor ardından küçük testilere doldurularak Hatti Ülkesinin dört bir yanına gönderiliyordu. Günahlarından arınmak isteyen Hititler, bu sularla ağız temizliği yapıyorlardı. Zira "İtkalzi Ritüeli"nde sadece Şapinuva'nın kutsal suları kullanılabilirdi. Bu tövbe ritüelini nasıl yapacaklarını anlatan talimatlar ise, kil tabletler üzerine [belki de altın stylus'larla] yazılırdı. Şapinuva'da özenle hazırladıkları "İtkalzi Tabletleri" de, testilerle birlikte Hitit İmparatorluğumun diğer şehirlerine gönderildi.²

Hitit siyasi gücünün artmasıyla, eski devirlerde küçük tarım topluluklarının koruyucuları niteliğindeki tanrılar, hızla kendilerini sarayın ve büyük bir imparatorluğun bekçileri konumunda bulmuşlardır. Ancak temel özellikleri ve insanoğluluyla ilişkileri değişmemiştir. Hititlerin gözünde tanrılar efendi idiler. İnsanın gayesi hizmetkarın efendisine yaptığı gibi, onlara hizmet etmektir. Karşılığında ise tanrı, iyi bir efendi gibi hastalık, kıtlık ve düşman saldırılarına karşı onları korur ve dini sorumluluklarını ihmal eden kötü hizmetkarları da cezalandırırlandı (Macqueen-Davutoğlu, 2022, s. 129). Tanrıların bu tutumlarını etkilemek için Hititliler Dans- Müzik ve Din arasında kutsal bir ilişki kurarak ayinlerde uygulamaya başlamışlardır.

1. Hititlerde Dans-Müzik-Din İlişkisi

Hitit toplumuna baktığımızda genel olarak tutucu ve geleneklerine bağlı bir toplumla karşılaşmaktayız. Çok geniş tanrılar topluluğu sahibi Hititler, tanrıların her birini mutlu etmek, onların ilgi ve sevgisini daima hissetmek isterlerdi.(Taş, 2010, s. 872) Bunu yerine getirebilmek içinde çeşitli kült seremonileri ve ritüeller gerçekleştirilmekteydiler. Antik dönemlerde ayinlerin gerçekleştirilmesinde kurban, temiz su, şarap, yiyecekler, dans ve müzik kullanılmıştır. Hititlerde ritüeller, seremoniler, kült törenleri ve şenliklerde kurban sunumundan sonraki en önemli araçları, müzik aleti çalma, şarkı söyleme, dans etme eylemleridir (Reyhan, 2016, s. 98).

² Ortaköy-Şapinuva Kazı Başkanlığı "İtkalzi Ritüeli ve testisi" bilgi broşürü.

Üyesi oldukları Eski Ön Asya'nın diğer toplumları gibi, Hititlerin de dinsel uygulamalarının pek çok bölümüne müziğin eşlik ettiği görülmektedir. Çünkü müzik tanrıları mutlu kılar ve onlar için yapılan törenlerin daha görkemli olmasını sağlar. Tanrısal gücün ve uygarlığın sembolü sayılan müziğin, Mezopotamya ve Mısır'da koruyucu tanrıları vardır (Dinçol, 2023, s. 315). Koruyucu tanrıların istek ve arzularını gerçekleştirme yollarından olan müzik içinde enstrümanlar önemli araçlardı.

Hititler tarafından kullanılan enstrümanların çoğu Mezopotamya kökenlidir (Dinçol, 2023, s. 317). Şimdiye dek yapılan tüm arkeolojik araştırmalar neticesinde bütün delilerin bizlere söylediği tarih boyunca Anadolu kültürünün -özel olarak Hitit uygarlığının- yakın ilişki halindeki Mezopotamya'da müzik aletlerinin pek çok eski (ilk gelişkin) örneği ve bu durumla bağlantılı olarak yazılı müziğin ilk örnekleri ile karşılaşıldığıdır (Erol, 2010, s. 287).

Hititler ile birbirlerini her bakımdan etkilemiş ve iç içe geçmiş medeniyetler olan Sümer, Hatti, Asur, Akad, Babil, Hurri, ve Mısır gibi uygarlıkların müziği ile ilgili elde edilen veriler Hitit müziği araştırmaları için önemli katkılar sağlamıştır. Sümerler toplumun üst sınıfına ait kişilerin günlük yaşam sıkıntılarının öldükten sonra müzik sayesinde dindirildiğine inanırlardı. Bu yüzden ölen kişilerle birlikte müzik aletlerini de gömerlerdi. Bu sayede Güney ve Kuzey Mezopotamya topraklarını içeren Irak'ta Ur kentinde bulunan kral mezarlarından çeşitli müzik aletleri oldukça iyi korunmuş bir halde ele geçirilmiştir (Conka, 2004, s. 58).

Hititler müziği daha çok kutsal mekanlarda yapılan içkili eğlenceler ve dini ritüellerde kullanmışlardır. Bu ayinlerde şarkılar ve müzik vasıtasıyla tanrılarıyla iletişim sağladıklarına inanıyorlardı. Tanrıları onurlandırmak amacıyla sunulan ve içilen içkinin tanrısal bir simgesi vardı ve bu yüzden Hitit kültüründe içki içmek tanrı ile özdeşleştirilirdi. Çoğunluklar Hitit kralları vazo ve kabartma tasvirlerinde kendilerine müzisyenler çalgılarıyla eşlik ederken ve tanrılara içki sunarken gözüktürler (Conka, 2004, s. 58). Dansör gibi profesyonel tapınak dansçıları dışında rahibeler, komedyen/soytarılar, şarkıcılar gibi başka bazı görevlilerin, beylerin hatta kraliçenin bile törenin akışı içerisinde dans ettiği görülmektedir (Dinçol, 2023, s. 318).

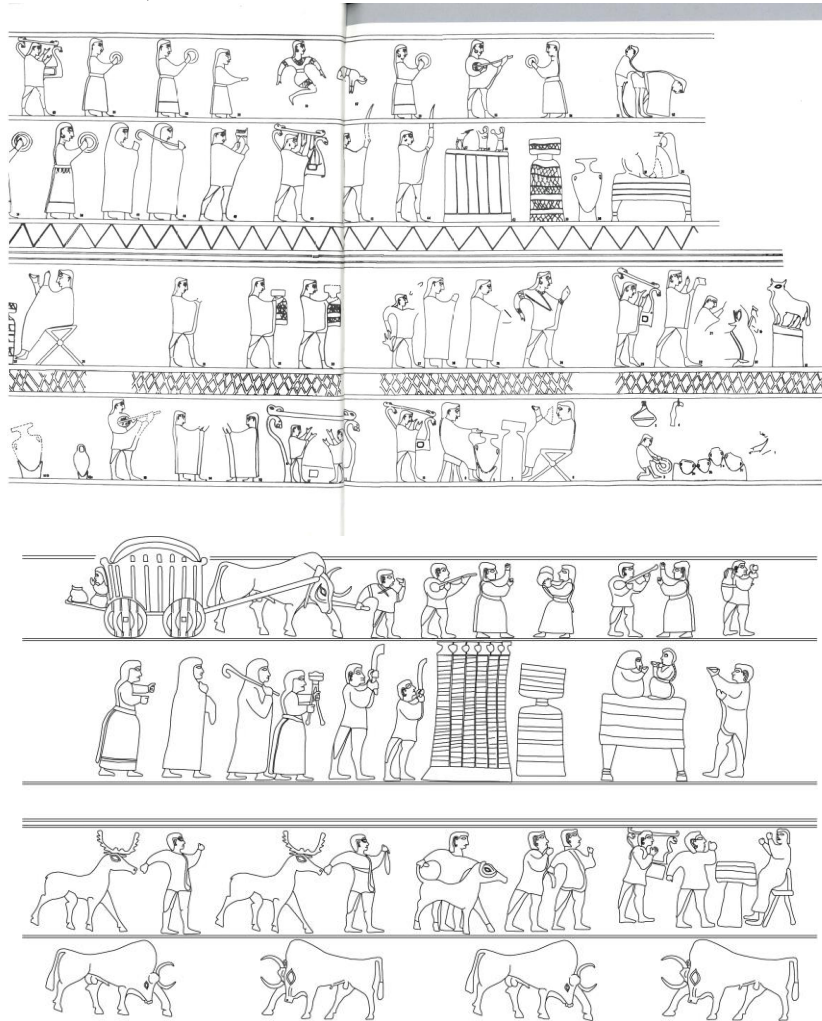
Alp Dinçol, Richard J. Dumbrill ve daha birçok değerli Anadolu ve Hitit araştırmacılarının kendi bulgularından yola çıkarak üzerinde bulunduğu ortak tespit müzik ve dansın genel olarak Anadolu'nun, özel olarak ise Anadolu'nun en önemli uygarlıklarının başında gelen Hitit yaşantısının dini yaşamının ayrılmaz bir parçası olduğudur. Gerçekten de belgeler, bulgular, kalıntılar bize bu mesajı verir.(Erol, 2010, s. 286) Hitit mitolojisinde de müzik ve enstrümanlar geçmektedir. Tanrıça İştar sahilde gezerken hem çalar hem de söylediği şarkıyla dev deniz yılanı şeklinde olan canavar Hedammu'yu etkileyerek denizden çıkmasını sağlar ve öldürtmeye çalışır (Sipahi, 2019, s. 87).

Alacahöyük orthostatları

Hititlerde müzik ve dans kullanımı konusunda bilgi edinmemizi sağlayan kaynakların başında filolojik olarak, çiviyazılı kil tabletler, arkeolojik olarak ise dinsel törenlerin betimlendiği boyalı ve kabartmalı vazolar ve orthostatlar gelir. Hititlerin başkenti Hattuša'daki (günümüzde Boğazköy) devlet arşivlerinde bulunan binlerce tabletin büyük çoğunluğunu dinsel içerikli metinler oluşturur. Bu belgeler, resmi karakterli olmaları nedeniyle ancak devletin dinsel uygulamalarındaki, yani kültürteki, kurallara bağlı yoğun müzik kullanımını hakkında bilgi verirler (Dinçol, 2023, s. 315).

Hitit Krallığının ilk dönemleri olan eski Hititlerin erken dönemlerinde kabartmalı vazolar topluma ait birçok konu hakkında bilgiler vermektedir. Üzerlerinde dans ve ayin figürlerinin de yer aldığı Hitit dönemine ait üç kült vazo bulunmuştur. Çankırı'ya yakın İnadık Köyü'nde arkeolojik kazılarda bulunan İnadık vazosu Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde, M.Ö. 1650 yılında yapıldığı belirtilen Çorum'un Sungurlu ilçesine bağlı Yörüklü beldesi yakınlarındaki Hüseyinde Tepesi'nde ortaya çıkarılan Hüseyinde A ve Hüseyinde B vazoları ise Çorum Müzesi'nde sergilenmektedir. Hitit dönemi seramik kabartmalı vazolarının bugüne kadar ortaya çıkarılan, en büyük ve eksiksiz olanı İnadık vazosudur.(Masalcı Şahin, 2020, s. 219) Üzerinde dans figürleri yer alan bu kült vazolar dans ve müziğin tarihçesini daha eskilere götürmektedir. Vazo üzerindeki figürler dini bir ritüeli anlatmaktadır. Bu ritüel figürleri sayesinde dansın dini ritüellerin bir parçası olduğunu anlaşılmaktadır. Hattuša'nın kuzeybatısında konumlanan İnadık bölgesinde ortaya çıkartılan kült vazosunda hangi bayramın tasvir edildiği bilinmemektedir. Yeni yıl kutlamasının tasvir edildiği tahmin edilmektedir. Bu kutlamalar esnasında "kutsal evlilik" sahnesine de yer verilmiş (Reyhan, 2016, s. 97).

İnadık ve Hüseyinde Vazosu tasvirleri

Hitit müziği en iyi şekilde, bayram ritüeli olarak adlandırdığımız metinlerde belgelenmiştir. Devlet tarafından yönetilen kutsallığın önemli bir bölümünü oluşturan, öncelikle kral, olmazsa kraliçe, ya da bir prens, o olmadığı takdirde yüksek düzeyde bir rahip ya da rahibe tarafından yönetilen çok sayıdaki dinsel bayramın uygulanışını ayrıntılarıyla anlatan bu metinlerin bir tür yönetmelik ya da uygulama protokolü olduklarını söyleyebiliriz.(Dinçol, 2023, s. 315) Hitit kralları bayram törenlerinde ve yıl içerisinde yapılan çeşitli dini etkinliklerde müzisyenler eşliğinde dini ayinler yapılmasını sağlamıştır. Dans kültürü kadim medeniyetlerde dini törenler içerisinde kullanılmıştır. Dans, savaşa gitmeden önce, kuraklık dönemlerinde, arınma ayinlerinde, bayramlarda ve cenazelerde yapılarak dini ritüellerin bir parçası olmuştur. Kutsal alanlardaki ritüellere enstrümental müzik ve şarkılar eşlik etmektedir (Schwemer, 2013, s. 223).

Eğlenceli, müzikli, danslı, yemeli, içmeli ritüellerle kendini gösteren bayramlar, toplum için dinsel bir ayin; aynı zamanda, Hitit Krallığı'nın devamlılığını, Hitit krallarının meşruiyetini sağlayan ideolojik aygıtlardır.(Reyhan, 2016, s. 113) Hitit medeniyeti yaşadıkları çağa göre çok büyük bir alanı kaplıyordu. Ulaşımın ve iletişimin zor olduğu bir dönemde insanları yönetmek onları belli bir baskı altında tutabilmek çok zor ve önemliydi. Hititler her ne kadar dini gerekçeyle çok sayıda bayram kutluyorsa da bu bayramları ve törenlerin bir amacı da siyasi idi. Müzik dans ile toplum huzurlu tutuluyor, din ve tanrı korkusuyla seremonileştiriliyor, bir nevi halkı etkilemenin bir aracı olarak kullanılıyordu.

Hitit bayram törenlerine ait belgelerde çeşitli görevleri icra eden kadın ve erkek pek çok kült görevlisine rastlamaktayız. Bu meslek grupları arasında dini görevliler, dansçılar, şarkıcılar, farklı kökenli olan özellikle Luvi, Hurri ve Hatti kökenli kadınlar ve müzik aleti çalanlar bulunmaktadır.(Masalcı Şahin, 2020, s. 129) Müzikli törenlerinde ilahi söyleyenlere ve çalgıcılara dansçılar ve hokkabazlar eşlik eder; şarkılar hem koro halinde hem de solo olarak Hititçe, Luvice, Palaca, Hurrice ve Hattice dillerinde söylenmektedir (Conka, 2004, s. 58).

Hitit metinlerinden 165'in üzerinde bayramın kutlandığı bilinmektedir. Muhtemelen yerel düzeyde kutlanan bayramlar da vardır ve onlar bu sayının dışındadır. Tapınak görevlilerine ait talimatları içeren bir metinde sadece Hattuşa'da kutlanan bayramların sayısının 18 olduğu belirtilmektedir (Reyhan, 2016, s. 94).

Dini nitelik taşıyan ritüellerde kullanılan müzik ve dans çeşitli zamanlarda sağlık alanında da etkili olarak kullanılmışlardır. Hitit metinlerde iyileştirme ile ilgili ritüeller de müziğe yer verildiğini görüyoruz. Bir iyileştirme ritüelinde hastaya yılan, arı ve kartaldan oluşan müzikli öyküler anlatılarak onun iyileştirilmeye çalışılmaktadır. Bu şekilde müzik ve telkin vasıtasıyla ilkel bir terapinin uygulandığı anlaşılmaktadır (Sipahi, 2019, s. 87).

Hattice olarak törenler esnasında kralın törene katılımını ve müziğin başlayacağına işaret eden seslenişler yapılmaktadır. Bunlar aha, zinir zinir (müzik müzik), aa, mişa (al), Zinuriya zinuriya, ari (Hurrice: yol), wariyati hapanuşa (Luvice) ve bir de“hu ve hu impu” dur. Hapiya adamları tarafından üçüncüsünün söylendiği (Hapi adamları hû diye haykırır) kaydedilmiştir (Masalcı Şahin, 2020, s. 195).

Müziğin uygulayıcılarının dini kimliğe sahip insanlardan oluşması da dini nitelik kazanmasında etkili olmuştur. Literatürde “Sanga-LuSankunni” olarak adlandırılan din görevlileri rahiplerdir. Pek çok müzikal aktiviteyi bu rahipler yerine getirmektedir.(Masalcı Şahin, 2020, s. 190) Şarkıcı, müzisyen LUNAR ritüellerde görev yapmakta ve tanrıların şarkıcısı olarak isimlendirilmekte, çeşitli tanrıların şarkılarını ya da onların adları verilen şarkıları icra etmektedirler (Masalcı Şahin, 2020, s. 185).

Mezopotamya'da “Gala” isimli müzisyenler vardır. Bu kişiler ağıt yakan din görevlileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu kişiler Hititler döneminde bayram kutlamalarında, taç giydirme törenlerinde matemden daha çok coşkuyu arttırmak üzere müzik yapılmakta ve bu esnada vokal müzik yapılmasının yanında vürmalı ve telli müzik aletleri ile

icralar yapılmaktadır. Hattice de “sahtarili” ve Hititçe de “halliari” olarak adlandırılmaktadır. Bu kişiler kült şarkıcılarıdır (Dinçol, 2023, s. 316). Arkeolojik belgelerde şarkıcıların törenlerde günlerce şarkı söylediğini görebiliyoruz. Tanrılar için yalnızca şarkı söylemiyorlar aynı zamanda onlar için içki içme törenleri gerçekleştirme yetkisine de sahiptirler. Müzisyenler/şarkıcılar dini ritüellerde ekmek parçalama eylemini gerçekleştirmektedirler. Şarkıcılar/müzisyenler görüldüğü gibi Hitit kült törenlerinin hem müzikal görevleri hem tanrılara çeşitli kurbanlar sunma ve onlar onuruna içme gibi hizmetleriyle devlet kültüründe geniş bir yer edinmişlerdir (Masalcı Şahin, 2020, s. 166).

Hititler günlük yaşantılarında söylenen halk şarkıları ve icra edilen müzikle ilgili bilgiler şu an için mevcut bulunmamaktadır. Metinlerdeki ve tasvirlerdeki müzik ve dansla ilgili konular ritüeller ile ilgili olup kutsal yapılarda ve saraylarda yapılmaktadır.(Sipahi, 2019, s. 87) “Kanisli adamlar” ya da “Kanisli şarkıcılar” olarak çiviyazılı metinlerde geçen Hititçe belgelerde geniş yer alan bir müzisyen topluluğu vardır.(Masalcı Şahin, 2020, s. 159) Dini ritüellerde şarkı söyleyen ve diğer vokal eylemleri yerine getiren kadın görevlilere “zintuhi” denmektedir (Masalcı Şahin, 2020, s. 179).

Dans ve müziğin ölüm ritüellerinde kullanılması günümüze kadar ulaşan birçok kültür içerisinde yer almaktadır. Ölüm ritüeli en basit şekliyle ilk insanın ölümüyle başlamış zamanla içerik ve uygulama yöntemleri farklılıklar arz etmiştir. Yakınçağ kültürleri incelendiğinde hâlâ dans ve müzik eşliğinde ölümlerine uğurlama törenleri yapan toplumlara rastlamaktayız (Yiğit, 2023, s. 352).

Ölüm ritüellerinin nasıl uygulandığı önemlidir. Hititler ölümlerini yakarak veya gömerek defnetmektedirler. Hitit metinlerinde ölü yakma törenlerinde de lir eşliğinde şarkılar söylenmekte, ağıtlar yakıp dualar etmektedirler. Ölünün ruhu için içki seremonileri yapılmaktadır.

Yapılan seremonilerin uygulama biçimleri kadar kullanılan enstrümanlarda önem arz etmektedir. Hitit metinlerinde sazın karşılığı olarak geçen GİSTIBULA sazı/çalgısı ölüm törenlerinde kullanılmaktadır. Ölünün ruhu için gerçekleştirilen törenlerde bu enstrüman ile şarkılar seslendirilmektedir. Bu törenler eski Türklerin yuğ törenlerini akla getirmektedir. Eski Türklerde de ozanlar ölünün arkasından saz çalmaktadırlar. Ölünün arkasından saz çalma geleneği Anadolu’da bazı yörelerde hala devam etmektedir (Masalcı Şahin, 2020, s. 125).

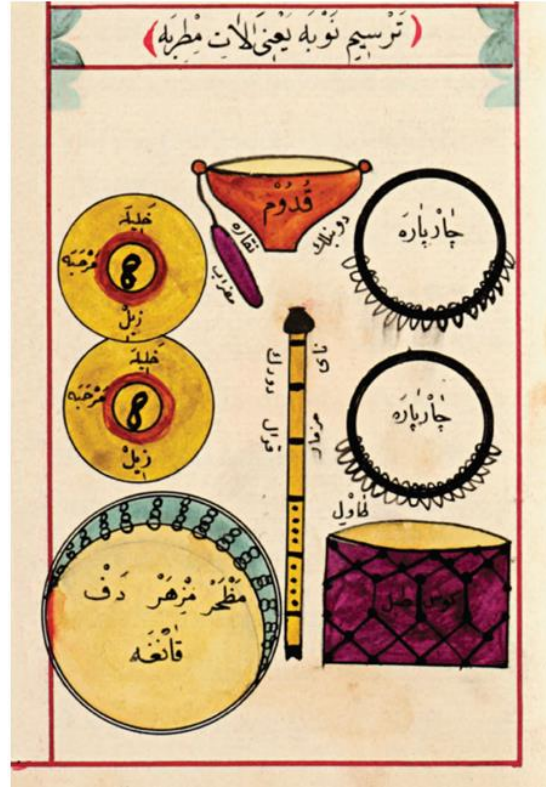
Hitit dönemine ait müzik notaları bilinmese de müzik tasvirli kabartmalara ve yazılı metinlere göre Hititler tarafından kullanılan çalgı aletleri telli, üflemeli ve vurmali olarak üç ana kısma ayrılabilir. Bulunan yazılı tabletlerde müzik aletlerinin nasıl akord edildiği ve çalındığını açıklayan bazı bilgiler vardır. Bunlara göre o dönemde kullanılan müzik ölçülerinden birisi bizlerin bugün de kullandığı do-re-mi ölçüsüdür (Conka, 2004, s. 58).

Hititler kült törenlerinde kullandıkları bazı enstrümanları kutsamışlar bu nedenle bakımları yapılmıştır. Çalgının müzikal kullanımı dışında bir kült aleti olarak kullanıldığı görülmektedir (Masalcı Şahin, 2020, s. 101).

Hitit tasvir sanatında çalpara/zil çalan müzisyenlerin ilk örnekleri, kabartmalı vazolardaki alaylarda betimlenmiştir. Büyük vazodaki siyah elbiseli kadın müzisyen hem zil çalıyor hem de şarkı söylüyor olmalıdır. Kadın müzisyenin elindeki zillerin üst üste, iki ayrı disk şeklinde gösterilmesi, kabartmalı vazolarda yeni bir uygulamadır (Yıldırım, 2013, s. 90). Türk İslam Tasavvuf geleneğinde enstrümanlar ile ayinler yapan tarikatlar mevcuttur. Dini ritüellerde enstrüman kullanma geleneği antik medeniyetlerden günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Hitit dini ritüellerinde kullanılan çalpara enstrümanı tasavvuf musikisinde de kullanılmaktadır. Nazariyat kitaplarında çârpâre(چارپاره) olarak isimlendirilen enstrüman dini müziğin bir parçası olarak geçmektedir. çârpâre(چارپاره) osmanlıca sözlüklerde çarlpâre (چارلپاره) olarakta geçmektedir. Anlam olarak Lehçe-i Osmânî sözlüğü raks zili olarak anlamlandırmaktadır.(“Çârpâre”, t.y., s. 11) Bu enstrüman nevbe törenlerinde kullanılmaktadır. Diyanet İslam Ansiklopedisi Nevbe törenlerini şöyle açıklamaktadır:

“Hem Arapça hem Farsça’da yer alan “sıra, nöbet” anlamındaki nevbe/nevbet kelimesi daha çok tekke (tasavvuf) mûsikisinde kullanılmıştır. Nevbe, tekkelerde belirli ritim sazlarının ve seslerin iştirakiyle yapılan özel törenlerin ve bunlarda yer alarak seslere eşlik eden ritim çalgılarının adı olduğu gibi bazı tarikat zikirleri esnasında kullanılan özel bir ritim çalgısının da ismidir.”(“NEVBE”, 2007, s. 37).

چارپاره اس * جارپاره رقص
ذلی

Tarikatlarda kullanılan musiki aletlerini fotoğrafları. Sağda (yukarıdan aşağıya) çârpâre-çârpâre yer almaktadır (İnançer, 2016, s. 320).

Enstrümanlara dini anlamlar yükleme olayı her medeniyette ve dönemde yer almaktadır. Hitit müziğinde en sık kullanılan enstrümanlardan birisi Sümerce olarak kaydedilmiş olan “GIŞ D.INANNA”dır. Kelime anlamı olarak “Tanrıça İnanna’nın tahtası” demektir (Dinçol, 2023, s. 323). İşaret verme aracı olarak kullanılan boynuz, görevliler tarafından tanrının kapısında durarak üfleyip işaret vermektedirler. Tanrıça İnara’nın mitlerinde bir keçi boynuzu ile tanrıya haber ulaştırılmaktadır (Masalcı Şahin, 2020, s. 95).

Tanrıyı içme törenlerinde boynuzun bir kült kabı olarak kral tarafından kullanıldığı görülmektedir. Boynuz şekilli enstrüman farklı dinlerde kullanılan sembolik bir imgedir. Z Dergisinde “Nâkûr’un Sesi” Ya da “Sûr’a Üfleme” başlıklı bir yazıda boynuz şekilli bir enstrüman olarak figüre edilen sur buna örnektir:

“Elmalılı Hamdi Yazır: Nâkûr, sûr gibi ağızla üfl enerek çalınan boruya denir. Boru çalmak, ahiret yolculuğu için emr-i ilahinin zuhurudur. ‘Üfürülen boynuz’u kullanacak olan İsrâfil, boruyu andıran bu enstrümana üfleyerek çıkaracağı müzik ya da ses ile ilk seferinde bütün varlığı bozuma uğratarak kıyameti başlatacak; ikinci seferinde ise ölü olan bütün canlılar dirilecektir.”(“Nâkûr’un Sesi” Ya da “Sûr’a Üfleme”, 2020, s. 33).

Kral ve kraliçe eşliğinde bazı bayramlarda tanrılar için flüt çalan çalgıcılar vardır. AN.TAH. ŞUM bayramının on altıncı gününde kral ve kraliçe tanrı “Hulla”yı içerler ve bu

esnada flüt çalan adamlar müzik icra ederlerken ALAM.ZU adamı da söylemektedir.(Masalcı Şahin, 2020, s. 89) BALAG Mezopotamya’da bir çalgının adı olarak geçmekte ayrıca bir çeşit ilahi içinde bu isim kullanılmaktadır.(Masalcı Şahin, 2020, s. 133) Ur’da bulunan yazılı tabletlerin en önemlisi Sümer ve Akadları birleştiren Kral Sargon’un kızı ve aynı zamanda Ay Tanrısı Nanna’nın tapınağında görevli bir rahibe olan Enheduanna’nın Sümerli aşk ve savaş tanrıçası İnna’ya yazmış olduğu ilahilerdir. Bunlar yakın doğunun en eski edebiyat örnekleridir (Conka, 2004, s. 58).

Hitit kült törenlerinde önemli bir kavramda “Libasyon”dur. M.Ö. 2 binlerde tanrılara bazı sunumlar yapılmaktaydı. Bu sunumlarda ekme ve içki gibi gıdalar sunulurdu. Çalınan müzik enstrümanlarından içki içildiği de belgelerde geçmektedir. Tanrıların memnuniyetsizlikleri veya onlara karşı en ufak işlenen bir suç karşısında onların öfkesinin çekileceği düşünülerek bu törenlere büyük önem verilirdi. Törenlerde ilahiler söylenir, şarkılar eşliğinde çalınan enstrümanlar ile tanrılara sunular yapılırdı. Boğa, geyik gibi kutsal sayılan hayvan biçimli kaplar ile, tanrılara haber verme aracı olarak kullanılan boynuz enstrümanlar ve özel kaplar ile sunular yapılır, kült törenleri düzenlenirdi. Bu özel kaplara sıvı süt, bal, şarap, bira gibi içecekler konulurdu. Katı olarak ise et ekme, yağ ve buğday türleri konulurdu. Libasyon yapıldığında tanrıların içildiği bildirilmekte ve bu suretle dini inançlara göre her halde Tanrı ile birleşildiği düşünülmekte idi (A. Sedat, 1967, s. 514). İslam literatüründe “İttiâd” kavramı “Allah’ın bir kısım varlıklara hulûl ederek onlarla birleşmesi” anlamına gelmektedir. Burada geçen “Hulûl” kavramı da “İlâhî zâtın veya sıfatların yaratıklardan birine veya tamamına intikal edip onlarla birleşmesi anlamında bir terim” olarak anlamlandırılmaktadır. Hititlerin tanrı ile birleşmesi durumu İslam literatüründeki hulûl ve ittihâd kavramları ile ifade edilebilir.(İTTİHÂD, t.y.) Tanrılara sıvı veya katı kurban sunarken ve özel bir uygulama olan “kral ve kraliçenin tanrıları içmesi” sırasında müziğin yoğun bir şekilde devreye girdiği gözlemlenmektedir (Dinçol, 2023, s. 316). Yoğun müzikle yapılan kral ve kraliçenin tanrıları içmesi uygulamasını İslam literatüründe “vecd” kavramı ile ifade edilebilir. Vecd, insanın dış dünya ile ilişkisinin tamamen kesilerek Allah’la bir olma duygusunun yaşanmasıdır. Batı dillerinde vecd karşılığı kullanılan "extase" kelimesi, kendinden dışarı çıkma anlamına gelir. Yani ruhun bedeninin etkisinden kurtularak Allah’la birleşmesi, Allah’ın varlığında kendini yok etmesi halidir (Peker, 1993, s. 51).

Libasyon törenlerinde görülen sawatar isimli boynuz şekilli enstrüman ve içecek sunumu yapılan alet tanrıların karşısına çıkarılmadan önce bakımları yapılmakta, yağlanmaktadır (Masalcı Şahin, 2020, s. 93). Vurmalı çalgılar arasında geçen URUDUtambura-/tampura- enstrümanı bakır bir nesne olarak kayıtlarda geçmektedir. Çiviyazılı belgelerde kaydı yeterince yoktur. Ancak yabancı pek çok dilde tef anlamını veren tamburin ile benzeşmektedir. Türkçede de silindir kap anlamı vardır. Klasik Türk müziğindeki telli çalgı olan “tambur” ile ses benzerliği vardır (Masalcı Şahin, 2020, s. 53).

Sonuç

Dinî müzik, kökenleri antik medeniyetlere kadar uzanan binlerce yıllık bir geleneğin ürünüdür. Antik medeniyetlerin doğa olayları karşısındaki çaresizlikleri, siyasi gerekçeler ile dini gücü kullanan kralların insanları etkileme aracı olarak dini kullanmalarında en önemli araçlar dans ve müzik olmuştur. Dansın kült törenleri ve ritüellerde kullanılması bir ibadet niteliği kazanmasına neden olmuştur. Dinin özü olan ibadet kavramının dans ile sembolize edilmesi antik medeniyetlerin bu konuya verdikleri önemin bir göstergesidir.

Dini müzik ile dans kültürü de aynı nitelikte özellikler taşımaktadır. Tanrılara karşı gösterilen saygıda en önemli şartlardan olan müzik ve dansın en güzel şekilde yapılmaya çalışılması toplumsal açıdan da önemlidir. Toplum, dans ve müziğin tanrıların gazabını üzerlerine çekme ya da bu felaketlerden kurtulmanın bir sembolü olarak görüp değer atfetmişlerdir.

Günümüzde eğlence kültürünün en önemli araçlarından olan dans ve müziğin ilk ortaya çıkışının dini kaygılarla olması bu iki sanatsal alana kutsallık atfedilmesine neden olmaktadır. Çeşitli toplumsal olayların kutlanmasında danslar yapılmıştır. Müziğin tarihsel seyirindeki değişim dans üzerinde de etkili olmuştur. Araştırmamıza konu olan dans türlerinin dini törenlerin bir parçası iken zamanla eğlence kültürünün bir ögesi haline nasıl geldiğini müziğin tarihsel seyri ile açıklamak mümkündür. Başlangıçta saraylarda ve özel malikânelerde yapılan dans toplumun geneline yayılarak düğünlerin ve eğlencelerin bir parçası haline gelmiştir. Danslar yapılırken çeşitli enstrümanlar ve kadın-erkek dansçılar kullanılarak içeriği zenginleştirilmiş ve toplumlara göre farklılıklar meydana gelmiştir.

Yaptığımız araştırmalar neticesinde net bir şekilde diyebiliriz ki müzik ve dansın ortaya çıkışında din en önemli etkidir. Müzik ve dans üzerinde oluşturduğu etki neticesinde de dini müzik ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

- Attali, J. (2017). *Gürültüden müziğe*. (Çev.G. G. Türkmen,). Ayrıntı Yayınları.
- Aygül, S. (1998). Ortaköy-Şapinuwa: Bir Hitit merkezi. *TÜBA-AR. Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, 1, 37-61.
- Bryce, T. (2020). *Hititler Anadolu Savaşçıları*. (Çev. Ülke Evrim Uysal). Kronik Kitap Yayınları.
- Conka, S. (2004). Hititlerde müzik. *Atlas Dergisi*, 3, 58.
- Çarpâre. (t.y.). *İçinde Lehçe-i Osmânî*, 2, 1065.
- De Martino, S. (2023). *Din ve mitoloji, içinde Hititler: bir Anadolu imparatorluğu*. 203-218. Yapı Kredi Yayınları.
- Dinçol, B. (2023). *Hititlerde müzik ve dans, içinde Hititler: Bir Anadolu imparatorluğu*. Yapı Kredi Yayınları.
- Elbaş, O. (2010). Hitit müziği, müzisyenler ve çalgıları. *7. Uluslararası Hititoloji Kongresi*, 245-261.
- Ergener, R. (2022). *Anadolu'nun kültürel kökleri tarih, mitoloji ve din*. Maya Kitap.
- Erol, L. (2010). Anadolu müzik kültürü birikiminin dünya müzik tarihi için anlamı. *7. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, 1, 285-297.
- İnançer, Ö. T. (2016). İstanbul'da tarikat ayin ve zikirleri. *Antik Çağdan*, 21, 316-327.
- İttihâd. (t.y.). *TDV İslâm ansiklopedisi*. Erişim tarihi: 13 Eylül 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ittihad>
- Karaağaç, B. (2018). Arkeolojik çağlarda Anadolu'da müzik. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 285-298.
- Kılınç, U. (2019). *Mitolojinin müziği*. Karum Yayınları.
- Macqueen, J. G., & Davutoğlu, E. (2022). *Hititler: ve Hitit çağında Anadolu: 149 resim, harita ve planla*. Akılçelen Kitaplar.
- Masalıcı Şahin, G. (2020). *Hititlerde müzik, müzik aletleri ve müzisyenler*. Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Nacakcı, Z. (2021). *İnsan-kültür-müzik (Varoluştan müzik kültürüne)*. *Müzik Kültürü*, (Ed. Alaattin Canbay, Zeki Nacakcı). Pegem Akademi.
- Nâkûr'un Sesi" Ya da "Sûr'a Üfleme. (2020). *Z Kültür Sanat Şehir Tematik Dergi*, 4, 32-33.
- Nevbe. (2007). *İçinde TDV İslâm Ansiklopedisi*, 33, 37-38.
- Peker, H. (1993). Tasavvuf psikolojisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7, 35-52.
- Peter, N. (1990). Tanrılar ve Tapınaklar kenti Hattuşa. *Anadolu Araştırmaları*, 12, 21-40.
- Reyhan, E. (2016). Hitit kültür dünyasında bayram ritüelleri. *Electronic Turkish Studies*, 11(16), 89-114.

- Schwemer, D. (2013). *Tanrılar kültü, büyü ritüeli ve ölülerin bakımı*. (Eds. M. Doğan–Alparslan–M. Alparslan). Hititler 432-449.
- Sedat, A. (1967). Libasyon kapları" gaga ağızlı desti" ile" kol biçimli alet" ve hitit metinlerindeki karşılıkları. *Bellekten*, 31(124), 513-530.
- Sipahi, İ. T. (2019). Hititlerde dans-müzik ve günümüze yansımaları. *Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 1(1), 71-97.
- Süel, A., & Süel, M. (2006). Stratejik bir başkent: Şapinuva. *National Geographic (Türkiye)*, Ocak, 80-81.
- Süel, M. (2010). Şapinuva Hitit kenti, Ağlönü kutsal alanı. 7. *Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, 1, 829-844.
- Taş, İ. (2010). Hititlerde lanet ve beddua olgusu üzerine bir çalışma. 7. *Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, 1, 869-890.
- Uçan, A. (2015). *Türk müzik kültürü*. Evrensel Müzik ve Yayınevi.
- Yıldırım, T. (2013). Hüseyinde kazısı ve eski Hitit Sanatı'na katkıları. *Çorum Kültür ve Sanat Bilim, Kültür, Sanat, Tarih ve Turizm Dergisi*, 5, 14, 76-92.
- Yiğit, İ. (2023). Mısır'dan İskandinavya'ya dans. *Müzik Din İlişkisi*. 352-367.